

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ПРОВІДНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті розглянуто еволюцію інтеграції соціальних політик країн ЄС. Акцентовано увагу на провідних напрямках сучасної соціальної політики Європейського Союзу. Визначено основні сфери забезпечення конкурентоспроможності людського потенціалу ЄС відповідно до його складових. Сформульовано головні шляхи підтримання конкурентних переваг людського потенціалу країн ЄС.

Ключові слова: соціальна політика, Європейський Союз, людський потенціал, євроінтеграція.

L. B. MARTYNOVA
Khmelnitskyi National University**EUROPEAN UNION SOCIAL POLICY AS A LEADING TOOL FOR HUMAN POTENTIAL IMPROVING**

The aim of the article is to study the formation of EU social policy and its role in ensuring the competitiveness of human potential. Integration of EU social policies is characterized by a slow start and subsequent rapid development. In the early stages of European integration, social policy consisted mainly in trying to ensure the free movement of workers within the common economic space for effective realization of their human potential. Later two main directions of providing human development of the EU, such as employment and social protection were deduced. With the historical development of the European Union the awareness strengthened that social progress can be achieved only as a result of partnership cooperation within the Community: between the European institutions, Member States, social partners and individual citizens. Application of the principle of subsidiarity when the set goals can only be achieved at Union level because of the scale or the necessary efficiency helps to resolve social problems in the integration process. To maintain the stability of Community social systems an open method of coordination was developed based on shared goals and policy indicators of human development. Coordination of demographic, social and educational policies with certain areas of regulation that increase individual components of human development, aims at improving the competitiveness of human potential in comparison with other countries, taking into account specific regional characteristics of demographic and socio-economic development.

Keywords: social policy, European Union, human potential, eurointegration.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку активізація процесів європейської інтеграції не лише охоплює всі сфери суспільного життя країн Європи, а й спрямовує трансформаційні процеси і у інших країнах глобалізованого світу. Європеїзація сприяє реформуванню національних інститутів і систем, їх пристосуванню до вимог вільного руху товарів, послуг, капіталу та населення, інтенсивного співробітництва усіх секторів економіки, включно із науково-дослідним, освітнім та соціальним. Інтеграційні процеси розширюють і поглиблюють значення діяльності в соціальній сфері багатьох держав та висувають додаткові завдання соціального регулювання для таких наднаціональних об'єднань як Європейський Союз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження українських науковців: Н. Андрусевича, І. Артємова, А. Гальчинського, В. Геєця, Л. Михалової, Р. Офіцинського, І. Петрової, А. Філіпенко, а також ряду зарубіжних вчених: Б. Баласса, Х. Кремера, Р. Купера, К. Макконнелла, В. Молле, Л. Ліндберга, Г. Павельцига, Е. Хааса, Ф. Шміттєра, – з даної проблематики акцентують увагу на тому, що європейська інтеграція у довгостроковій перспективі здатна забезпечити конкурентоспроможність людського потенціалу України через модернізацію економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, можливості виходу на єдиний внутрішній ринок ЄС. Разом з тим, слід зауважити, що національна конкурентоздатність у країнах ЄС розглядається не лише з точки зору суто економічних показників, а й враховує економічні наслідки важливих для стабільного зростання неекономічних складових, таких як якість соціального управління, рівень освіти, науково-дослідна база, інформаційна інфраструктура.

Метою статті є дослідження становлення соціальної політики Європейського Союзу та її ролі у забезпеченні конкурентоспроможності людського потенціалу.

Основний матеріал дослідження. Імперативом становлення національної конкурентоспроможності України на сьогоднішній день є її участь у процесах європейської інтеграції. Вступ до ЄС вважається основним стимулом та запорукою модернізації економіки та всіх сфер суспільного життя [1]. Комплексний вплив конкуренції на єдиному європейському ринку; вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; підвищення людського потенціалу шляхом реалізації на єдиному ринку за умов вільного руху його носіїв; створення більш сприятливого інвестиційного клімату; зростання взаємообміну в науко- та техноємних галузях здатний забезпечити зростання продуктивності економіки та темпів її технологічної модернізації [2].

Основним інструментом забезпечення соціального залучення і згуртованості як запоруки розвитку

людського потенціалу у країнах ЄС є спільна соціальна політика, про що свідчать історичні етапи регулювання соціально-економічної політики у Співтоваристві (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція соціальної політики Європейського Союзу як провідного інструменту підвищення людського потенціалу*

Захід	Рік	Документ	Зміни у соціальній політиці
Римський договір	1957	Римським договором передбачалося створення Європейського соціального фонду	Європейський соціальний фонд зосереджується на допомозі у працевлаштуванні безробітних, стимулюванні географічної та професійної мобільності працівників. На сучасному етапі фонд стимулює зайнятість шляхом підтримки інновацій на робочих місцях, навчання впродовж життя та мобільності працівників
Паризький саміт	1972	Програма соціальних дій	Розробка загальної соціальної політики Співтовариства, спрямованої на розширення соціальних гарантій та покращення якості життя
Амстердамська сесія Європейської Ради	1997	Амстердамський договір	Соціальна політика визнана пріоритетом діяльності ЄС із залученням всіх категорій населення у процес розвитку Співтовариства. Затверджена Європейська стратегія зайнятості
Кельнська сесія Європейської Ради	1999	Європейський пакт зайнятості	Структурна реформа та модернізація з метою посилення інноваційної спроможності і ефективності ринку праці шляхом підвищення рівня зайнятості, розвитку підприємництва, пристосування бізнесу та найманих працівників до нових умов
Лісабонська сесія Європейської Ради	2000	Лісабонська стратегія	Утвердження парадигми підвищення конкурентоспроможності людського потенціалу ЄС

*складено автором на основі [3, 4, 6]

Інтеграція соціальних політик країн ЄС характеризувалась повільним початком та подальшим швидким розвитком. На перших етапах європейської інтеграції соціальна політика полягала переважно у намаганні забезпечити вільне пересування працівників в межах спільного економічного простору для ефективної реалізації їх людського потенціалу. Координація національних систем соціального захисту проводилась з метою покращення статусу міжнародних трудових мігрантів та їх сімей. В той же час, починали прослідковуватись два основних напрями забезпечення розвитку людського потенціалу ЄС, а саме забезпечення зайнятості та соціального захисту.

Стаття 2 Римської угоди 1957 року передбачає, що Співтовариство має на меті сприяти високому рівню зайнятості та соціального захисту, рівності між чоловіками та жінками, сталому розвитку, досягненню високого рівня конкурентоспроможності, захисту й поліпшенню довкілля, кращій якості життя, економічній і соціальній інтеграції та солідарності між країнами-членами [3].

За Римським договором було створено Європейський соціальний фонд, який став фінансовим інструментом ЄС для підтримки розвитку людського потенціалу. З початку 70-х років ХХ ст. Співтовариство почало розглядати ширший спектр заходів європейської соціальної політики (табл. 1). У 1997 році глави європейських держав вперше прийняли пакет «керівних принципів зайнятості» з метою розробки активнішої політики на ринку праці. Зайнятість була визнана вирішальним та стратегічним чинником у досягненні високого рівня соціальної згуртованості. Європейська стратегія зайнятості передбачає готовність до створення нових робочих місць, сприяння громадянам в отриманні додаткових знань і вмінь, які забезпечать працевлаштування [4, с. 135]. ЄС посилює стимулювання інвестицій, які генерують зайнятість і підтримують конкурентоспроможність людського потенціалу [5, с. 59].

У 2000 році Європейська Рада прийняла Лісабонську стратегію, покликану зробити ЄС «найбільш динамічною та найбільш конкурентоспроможною, наукомісткою в світі економікою, яка здатна до стабільного економічного зростання, забезпечує більше кращих робочих місць, тісніше соціальне згуртування та охорону довкілля» [5, с. 24].

Із історичним поступом у Європейському Союзі укріплювалось усвідомлення того, що соціальний прогрес може бути досягнутий виключно в результаті партнерського співробітництва в межах Співтовариства: між європейськими інститутами, державами-членами, соціальними партнерами і окремими громадянами. Застосування принципу субсидіарності, коли поставлені цілі в силу масштабу або необхідної

ефективності можуть бути досягнуті лише на рівні Союзу, сприяє вирішенню соціальних проблем, що виникають в процесі інтеграції. Із зростанням диспропорцій, спровокованих інтенсифікацією глобалізаційних процесів, виникає об'єктивна потреба у створенні нових концепцій соціального миру, соціального вирівнювання і соціальної справедливості, на основі чого і формується розуміння сучасної соціальної політики ЄС [7, с. 10]. Сучасна соціальна політика Європейського Союзу передбачає:

- виявлення детермінант, що гарантують якість життя, стійкий розвиток, конкурентоспроможність людського потенціалу ЄС;
- створення на цій основі комплексної системи заходів і програм, соціальних технологій, що забезпечують подолання протиріч і соціальну стабільність;
- прогнозування шляхів соціального розвитку інтегрованого суспільства [7, с. 11].

Таким чином, на сьогодні соціальна політика ЄС є головним інструментом забезпечення умов для відтворення, формування і ефективного реалізації людського потенціалу.

При цьому варто відзначити, що на початку XXI ст. у ЄС спостерігається перехід від «держави соціального захисту» до «держави соціальних інвестицій», тобто увага зміщується від виплат компенсацій по безробіттю до перекваліфікації працівників, міжрегіонального переміщення підприємств [8, с. 37], що характеризує зосередження на підвищенні якісної складової людського потенціалу та її ефективного реалізації. Для підтримки стабільності соціальних систем країнами Співтовариства був розроблений відкритий метод координації, що базується на спільних цілях та індикаторах політики в сфері розвитку людського потенціалу [9, с. 6-7]. Координування демографічної, соціальної та освітньої політик із визначеними напрямками регулювання, що забезпечують підвищення окремих складових людського потенціалу, спрямоване на підвищення конкурентоспроможності цього провідного економічного ресурсу порівняно з іншими країнами світу із врахуванням специфічних для регіону особливостей демографічного і соціально-економічного розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

Основні сфери забезпечення конкурентоспроможності людського потенціалу ЄС*

Регуляторна політика	Напрями регулювання	Складові людського потенціалу, які підвищуються
Демографічна політика	<ul style="list-style-type: none"> - селективний і інтегрований характер імміграційної політики; - стимулювання зайнятості працівників похилого віку та відтермінування виходу на пенсію шляхом підтримки активної та здорової старості; - підтримка демографічного відтворення шляхом покращення житлових умов для сімей (шляхом пільгового кредитування в залежності від кількості дітей в сім'ї) та розширення можливостей поєднання трудового і сімейного життя 	Демографічна Соціальна Адаптаційна
Соціальна політика	<ul style="list-style-type: none"> - подовження трудового життя шляхом оптимального поєднання періодів роботи, навчання та часу, присвяченого дітям та людям похилого віку, що передбачає забезпечення гнучкості в організації праці та соціального захисту протягом усього життєвого циклу людини; - заохочення соціальної інтеграції, соціального включення; - стимулювання зайнятості, забезпечення якості трудового життя - забезпечення доступності та якості послуг охорони здоров'я та довгострокового догляду 	Життєва Трудова Соціальна Громадянсько-політична
Політика у сфері освіти і науки	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток безперервного навчання; - підвищення продуктивності праці і економічної ефективності за рахунок інвестицій у освіту і наукові дослідження - усунення перешкод в освіті та підготовці кадрів шляхом інвестування додаткових коштів у людський капітал на всіх вікових етапах - сприяння підвищенню навиків працівників у сфері досліджень, науки і технологій 	Освітньо-кваліфікаційна Інтелектуальна Трудова Адаптаційна

*складено автором на основі [4, 9, 10, с. 68–72]

На цьому етапі варто зазначити, що за сучасної інтенсифікації становлення інформаційного суспільства та економіки знань у світовому масштабі та у країнах ЄС зокрема, загострюється конкуренція між країнами за людський потенціал найвищої якості. Тому характерно, що джерела конкурентних переваг національних економік та їх провідного ресурсу розвитку – людського потенціалу – лежать у якісній площині виміру людського потенціалу.

Вони включають збільшення частки висококваліфікованих працівників, зростання якості освіти, поширення інноваційної та дослідницької діяльності, накопичення знань і досвіду, умінь застосовувати інформацію. Разом з тим, створення конкурентних переваг залежить від перманентного впливу ряду чинників на розвиток людського потенціалу.

Функції соціальної політики Європейського Союзу направлені на спрямування впливу конкурентних чинників розвитку людського потенціалу, таких як рівень соціального захисту і забезпечення населення, рівень та якість життя населення, рівень доходів, розвиток системи освіти, рівень внутрішнього та іноземного інвестування, тривалість життя та рівень зайнятості населення, рівень соціально-економічної стабільності у русло забезпечення базових джерел конкурентних переваг.

Висновки. Зрештою, головні шляхи підтримання конкурентних переваг людського потенціалу ЄС полягають у соціалізації економіки, що базується на ефективній соціальній політиці, заснованій на макроекономічній стабілізації; значній ролі держави у перерозподілі доходів і забезпеченні відсутності крайньої диференціації доходів різних верств населення; високих державних соціальних гарантіях населенню; охороні навколишнього середовища та сприятливих умовах праці, що визначають меншу кількість витрат на охорону здоров'я і стимулюють зростання виробництва; переході до наукоємної економіки на базі використання найефективніших методів розвитку інформатизації та НДДКР, постійного навчання та підвищення кваліфікації працівників для освоєння ними нових технологій. За умов активізації євроінтеграційного процесу, формування векторів підвищення конкурентоздатності людського потенціалу на етапах його розвитку в Україні вимагає врахування існуючих напрямів забезпечення конкурентоспроможності людського потенціалу у країнах ЄС, що є перспективним напрямом подальших досліджень із даної проблематики.

Література

1. Петрова І. Соціальні наслідки євроінтеграції для України [Електронний ресурс] / Петрова І. – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/monografii/DCFTA_Labour%20Market_Petrova.rar
2. Нижник В. М. Соціальна політика у формуванні антикризових напрямів підвищення людського потенціалу України / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6. Т. 2. – С. 7–11.
3. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017
4. Діденко Н. Ринок праці та стратегія зайнятості в ЄС: досвід регулювання та державного управління / Н. Діденко // Публічне управління: теорія та практика. – 2010. – № 2. – С. 131–137.
5. Звіт з людського розвитку в Україні за 2008 р. Людський розвиток і європейський вибір України. – К. : ПРООН, 2008. – 122 с.
6. Соціальна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_політика_Європейського_Союзу
7. Каргалова М. В. Социальная политика Европейского Союза. Концептуальные аспекты и тенденции развития в 80-90-е годы : автореферат дис. на соискание науч. степени доктора исторических наук : 07.00.03 / М. В. Каргалова. – Москва, 1999. – 51 с.
8. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект : навч. посіб. / Р. А. Офіцинський ; Закарпатський держ. ун-т. Навчально-науковий ін-т філософії та євроінтеграційних досліджень. – Ужгород : Ліра, 2007. – 320 с.
9. Falkner G. The European Union and the Welfare State(s) in Europe, Handbook on Comparative Welfare States, Oxford University Press, 2010, p. 293–305. URL: <https://eif.univie.ac.at/downloads/workingpapers/wp2009-03.pdf>
10. Боженко В.В. Демографический фактор расширения Европейского Союза / Боженко В.В. – М. : Экон-информ, 2011. – 151 с.

References

1. Petrova I. Sotsialni naslidky yevrointehratsii dlia Ukrainy. URL: http://www.idss.org.ua/monografii/DCFTA_Labour%20Market_Petrova.rar
2. Nyzhnyk V.M. Sotsialna polityka u formuvanni antykrizovykh napriamiv pidvyshchennia liudskoho potentsialu Ukrainy / V.M. Nyzhnyk // Herald of Khmelnytskyi National University. Economical sciences. – 2010. – № 6, V.2. – P. 7-11
3. Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoi Spilnoty URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017
4. Didenko N. Rynok pratsi ta stratehiya zainiatosti v Yevropeiskomu Soiuzi: dosvid rehuliuivannia ta derzhavnoho upravlinnia / N. Didenko // Publichne upravlinnia: teoriya ta praktyka. – 2010. – № 2. – P. 131–137
5. Zvit z liudskoho rozvytku v Ukraini za 2008 r. Liudskiy rozvytok i yevropeyskiy vybir Ukrainy. – K. : PROON, 2008. – 122 p.
6. Sotsialna polityka Yevropeiskoho Soyuzu URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_політика_Європейського_Союзу
7. Karhalova M.V. Sotsyalnaya politika Yevropeiskogo Soiuzu. Kontseptualnyie aspekty i tendentsyi razvitiya v 80-90-e gody : avtoreferat dis. ... doktora istoricheskikh nauk : 07.00.03 / M. V. Kargalova. - Moskva, 1999. - 51 p.
8. Yevropeiska ta yevroatlantychna intehratsiya Ukrainy. Sotsialnyi aspekt : navch. posib. / R. A. Ofitsynskiy ; Zakarpatskiy derzh. un-t. Navchalno-naukoviy in-t filosofii ta yevrointehratsiinykh doslidzhen. – Uzhhorod : Lira, 2007. – 320 p.
9. Falkner G. The European Union and the Welfare State(s) in Europe, Handbook on Comparative Welfare States, Oxford University Press, 2010, p. 293-305 URL: <https://eif.univie.ac.at/downloads/workingpapers/wp2009-03.pdf>
10. Bozhenko V.V. Demograficheskiy faktor rasshyreniya Yevropeiskoho Soiuzu. – M.: Ekon-inform, 2011. – 151 p.

Надійшла 13.08.2015; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.